

Eugeniusz Smolar

Europa Środkowo-Wschodnia wobec Chin*. *Win-win czy oportunistyczni klienci?*

Kontekst międzynarodowy

Stosunki państw regionu z Chińską Republiką Ludową pozostają w cieniu konfliktu z USA. W 2020 r. ta druga dotychczas gospodarka świata stała się największym partnerem handlowym UE, także ze względu na poziom inwestycji w obu kierunkach. Napięcia między Europą a USA otwierają Pekinowi przestrzeń do wykorzystywania stosunków z UE i jej poszczególnymi członkami jako przeciwwagi wobec USA. Pod wpływem przychylnej wobec integracji europejskiej prezydentury Bidena USA wspólnie z UE i z NATO wystąpiły w czerwcu 2021 r. przeciwko naruszaniu przez Chiny uzgodnionych standardów we współpracy handlowej oraz w stosunkach międzynarodowych, określając Chiny jako „systemowego rywala”. Jednocześnie Europejczycy odrzucają perspektywę udziału w ewentualnym konflikcie zbrojnym, np. na tle przyszłości Tajwanu¹. Obejmując rządy w 2013 r., prezydent Xi Jinping wyznaczył kierunki dynamicznego rozwoju połączone z asertywną polityką zdobycia czołowej pozycji gospodarczej, technologicznej oraz międzynarodowej na świecie. Konsekwencje ich realizacji mają zasadnicze znaczenie dla przemian na globalnej scenie międzynarodowej, a przeto wpływają na stosunki państw regionu z Chinami i z USA.

Najważniejszym elementem strategii jest projekt Pasa i Drogi z 2013 r. Ten zakrojony na ogromną skalę plan, o kosztach przekraczających w 2021 r. już

* Na użytek analizy w kontekście stosunków z Chinami jako „Europę Środkowo-Wschodnią” określam państwa uczestniczące w formacie 17 + 1, czyli również Bałkany. Aby uniknąć powtórzeń, odwołuję się także do pojęcia „regionu”. Mianem „Europy Środkowej” określam należące do UE i NATO trzy państwa bałtyckie i cztery należące do Grupy Wyszehradzkiej.

¹ G-7, NATO i UE-USA. Por. E. Smolar, „Europejski kontredans Bidena”, *Kultura Liberalna*, 30 czerwca 2021 r., <https://kulturaliberalna.pl/2021/07/01/biden-smolar-europejski-kontredans-putin>. Dostęp: styczeń 2022 r.

385 bln USD², zmierza do budowy sieci połączeń kolejowych i morskich do Azji Środkowej, Bliskiego Wschodu, Afryki i Europy. Najkrótszy, a przez to szczególnie ważny korytarz lądowy do Europy Zachodniej wiedzie przez Rosję, Białoruś i Polskę – inne przez Węgry i Słowację, inny jeszcze przez port w Pireusie i Bałkany. Partnerom Pekin stawia do dyspozycji kredyty na dogodnych warunkach na inwestycje infrastrukturalne. Komunistyczna Partia Chin realizuje cele strategiczne za pośrednictwem głównie narzędzi łączących wymiar gospodarczy z politycznym³. Chiny uznają tylko Stany Zjednoczone jako partnera równego sobie, ideologicznie wrogiemu, a zatem najgroźniejszego. Muszą się też liczyć z UE ze względu na jej wspólną politykę handlową. Inne państwa są albo pożądanymi partnerami (klientami?), albo wrogami. Prezydent Xi Jinping dał zielone światło do bardziej ofensywnej taktyki: dyplomaci zaczęli ostrzegać poszczególne rządy i instytucje, że zajęcie stanowiska niezgodnego z polityką Pekinu spotka się z retorsjami gospodarczymi, co wzmogło niepokój rządów europejskich względem długofalowych celów ChRL oraz wpłynęło na poważne obniżenie się notowań Chin⁴. W krajach Grupy Wyszehradzkiej zaznaczyły się większe różnice – od pragmatycznych opinii na Słowacji, przez krytyczne w Czechach, po pozytywne na Węgrzech i w Polsce z „dążeniem istotnej części [polskiej] elity, zarówno na prawicy, jak i lewicy, do roli lidera wobec chińskich inicjatyw”⁵.

*

Powyżej nakreślone ramy strategiczne stosunków z Pekinem mają zasadniczy wpływ na swobodę manewru państw Europy Środkowo-Wschodniej. Ugruntowała się świadomość, że przy realizowaniu swoich celów gospodarczych muszą one brać pod uwagę wypełnianie przez Chiny planów strategicznych, w tym wykorzystywanie napięć między

² E. White, „‘Hidden debt’ on China’s Belt and Road tops \$385bn, says new study”, *Financial Times*, 29 września 2021 r., <https://www.ft.com/content/297beae8-7243-4d93-9fac-09e515e82972?segmentId=b0d7e653-3467-12ab-c0f0-77e4424cdb4c>. Dostęp we wszystkich przypadkach: styczeń–luty 2022 r.

³ Por. B. Góralczyk, „Geoekonomia wypiera geopolitykę”, *Obserwatorfinansowy.pl*, 12 lipca 2014 r., <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/trendy-gospodarcze/geoekonomia-wypiera-geopolityke/>, także por. J. Garlick, „China’s economic diplomacy in Central and Eastern Europe: A case of offensive mercantilism?”, *Europe-Asia Studies* 2019, t. 71 (8), <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09668136.2019.1648764>.

⁴ W Europie w 2021 r. średnio 66% ankietowanych ma negatywne poglądy na temat Chin, podczas gdy 28% postrzega je pozytywnie. Por. L. Silver, K. Devlin, Ch. Huang, „Large majorities say China does not respect the personal freedoms of its people”, *Pew Research Report*, 30 czerwca 2021 r., <https://www.pewresearch.org/global/2021/06/30/large-majorities-say-china-does-not-respect-the-personal-freedoms-of-its-people>.

⁵ M. Šimalčík, A. Bajerová, I. Karásková, T. Matura, A. Ostrowska, B. Surdel, „Perception of China among V4 political elites”, *Central European Institute of Asian Studies* 2019, https://csm.org.pl/wp-content/uploads/2020/02/V4-views-of-China_paper_FINAL-1.pdf.

USA a Europą, oraz że przez pogłębianą współpracę z poszczególnymi, często małymi krajami Pekin dąży do osłabiania europejskiej jedności⁶. W konsekwencji pogłębianie stosunków z ChRL grozi konfliktem z USA i napięciami w łonie UE.

Za przykład wpływów USA, z interesami komercyjnymi w tle, posłużyć może skłonienie przez Waszyngton niektórych państw regionu do odrzucenia tańszych chińskich ofert oraz negocjowania budowy elektrowni jądrowych z koncernami amerykańskimi i za amerykańskie kredyty: Bułgaria i Rumunia dążą do budowy wielu małych reaktorów modułowych (SMR)⁷. Projekty w tej dziedzinie ogłosiły też Ukraina i USA⁸. Podobnie, ale z mieszanymi wynikami, skutkował nacisk Waszyngtonu na rezygnację z posługiwania się chińską technologią przy budowie sieci 5G. Czechy, Estonia, Litwa, Łotwa, Rumunia, Słowacja, Polska i Wielka Brytania odrzuciły ofertę koncernu Huawei. Francja i Niemcy natomiast nie wykluczyły dostaw komponentów dla 5G, ale pod restrykcyjnymi warunkami dotyczącymi bezpieczeństwa sieci i informacji.

Z powyższego wypływa wniosek, że państwa regionu, rozwijając stosunki gospodarcze, są w zasadzie widzami, a niekiedy ofiarami zmian tektonicznych na światowej scenie stosunków przede wszystkim USA, ale i Unii Europejskiej – z Chinami. Wynika to w poważnym stopniu z polityki Stanów Zjednoczonych i ich znaczenia dla bezpieczeństwa regionalnego z Rosją w tle.

16, 17, 16 + Chiny

Pogłębienu współpracy gospodarczej, a głównie realizacji projektu Pasa i Drogi, miała posłużyć platforma 16 + 1 z 2012 r., do której w 2019 r.

⁶ Uwagę zwraca dobór państw, które w latach 2020–2021 odwiedził minister spraw zagranicznych Wang Yi: poza Hiszpanią i Włochami były to Albania, Chorwacja, Grecja, Serbia i Słowenia (a nie Francja, Niemcy czy Wielka Brytania...). Tego, że dobór partnerów nie jest przypadkowy, dowodzi także trzydniowa podróż – z pewnością zajętego ministra supermocarstwa – w styczniu 2022 r. do Erytrei, Kenii i na Komory u wschodnich wybrzeży Afryki, by następnie udać się na Malediwy i Sri Lankę na mającym strategiczne znaczenie dla Pekinu Oceanie Indyjskim. Wszystkie te małe państwa znajdują się na morskim szlaku projektu Pasa i Drogi. Por. Yang Sheng, „Wang Yi's new year visit to Africa follows diplomatic tradition, eyes 'fighting pandemic, peace building'”, *Global Times*, 4 stycznia 2022 r., <https://www.globaltimes.cn/page/202201/1245107.shtml>; por. także Ł. Kobierski, „Wang Yi in East Africa”, *Warsaw Institute*, 13 stycznia 2022 r., <https://warsawinstitute.org/wang-yi-east-africa/>.

⁷ „Romania, Bulgaria intend to build small nuclear power plants”, *Balkan Green Energy News*, listopad 2021, <https://balkangreenenergynews.com/romania-bulgaria-intend-to-build-small-nuclear-power-plants/>.

⁸ „US-Ukrainian energy partnership foresees five new reactors”, *World Nuclear News*, 1 września 2021 r., <https://www.world-nuclear-news.org/Articles/US-Ukrainian-energy-partnership-foresees-five-new>.

przystąpiła Grecja⁹, a z której w marcu 2021 r. wycofała się Litwa. Mimo utworzenia w Pekinie stałego sekretariatu ani Chiny nie formułowały projektów panregionalnych, ani uczestniczące kraje nie przedstawiały planów uzgodnionych działań. Mimo to w ciągu zaledwie ośmiu lat nastąpiła ekspansja gospodarcza Chin w regionie, w którym wcześniej nie odgrywały one żadnej roli¹⁰. Okazało się, że doroczne konferencje w tym formacie miały w zasadzie ceremonialny charakter o ograniczonym znaczeniu, gdyż konkretne rozmowy toczyły się z poszczególnymi stolicami. Stan stosunków tego swoistego „bilateralnego multilateralizmu”¹¹ wyznaczały strategiczne cele Pekinu, szczególnie względem projektu Pasa i Drogi, oraz decyzje podejmowane przez poszczególne państwa partnerskie.

Utworzeniu formatu 16 (17) + 1 towarzyszyło według oficjalnych chińskich danych poważne zwiększenie wymiany handlowej średnio o 8% rocznie, która w 2020 r. osiągnęła poziom 103 mld USD (a deficyt partnerów około 90 mld USD). Bezpośrednie inwestycje ChRL w regionie w latach 2012–2020 o wartości 15,4 mld USD koncentrowały się na infrastrukturze, energetyce oraz logistyce. Państwa regionu zainwestowały w tych latach w Chinach 1,72 mld USD¹². Wyniki te nie były jednak rezultatem stworzenia nowych, skoordynowanych, panregionalnych mechanizmów komercyjnych w ramach formuły 17 + 1, lecz decyzji politycznych Pekinu, które wobec każdego państwa z osobna określały zakres i kierunek zaangażowania inwestycyjnego oraz poziom czy strukturę importu. Komunistyczna struktura władzy jest w stanie wyegzekwować podjęcie odpowiednich działań, np. wyznaczenie kierunków inwestycji bądź zmianę łańcucha dostaw z importu, zarówno przez koncerny państwowe, jak i prywatne.

Asymetryczność stosunków państw regionu z Chinami wynika nie tylko z różnic wielkości i potencjału, lecz także z tego, że odmiennie od Japonii czy Korei Południowej koncerny chińskie w zasadzie nie budują od podstaw fabryk w regionie, by zapewnić bezcłowy dostęp swoich produktów do rynku unijnego, lecz głównie koncentrują się na ich eksporcie z ChRL. Starają się natomiast przejmować przedsiębiorstwa dysponujące wysoko rozwiniętą technologią, również takie, z których import do Chin przetworzonych

⁹ Albania, Bośnia i Hercegowina, Bułgaria, Chorwacja, Czarnogóra, Czechy, Estonia, Grecja, Litwa, Łotwa, Macedonia Północna, Polska, Rumunia, Serbia, Słowacja, Słowenia i Węgry.

¹⁰ „Empty shell no more: China's growing footprint in Central and Eastern Europe”, Report by *China Observers in Central and Eastern Europe*, AMO.cz, April 2020, https://chinaobservers.eu/wp-content/uploads/2020/04/CHOICE_Empty-shell-no-more.pdf.

¹¹ J. Szczudlik, „Seven years of 16+1. An assessment of China's 'multilateral bilateralism' in Central Europe”, IFFRI, kwiecień 2019, https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/szczudlik_161_2019.pdf.

¹² „China secured bumper trade results with CEE countries in 2020”, CGTN – *China Global TV Network*, 4 lutego 2021 r., <https://news.cgtn.com/news/2021-02-04/China-considers-joining-CPTPP-XBfghDb1nO/index.html>.

produktów opłaca się bardziej niż sprowadzanie surowców¹³. Podejmując decyzje inwestycyjne, chińskie władze i koncerny kierują się koniecznością zaspokojenia choćby części oczekiwań państw partnerskich w zakresie inwestycji oraz eksportu ich produktów. W konsekwencji Chiny utrzymują trwałą nadwyżkę w stosunkach handlowych z większością krajów regionu, które mają stosunkowo niewiele atrakcyjnych produktów własnych na eksport, a pracując w kooperacji z koncernami zachodnioeuropejskimi, to one przejmują eksport gotowych, wysoko przetworzonych towarów.

W należących do UE i NATO trzech państwach bałtyckich, w Czechach, Słowacji i Rumunii oraz w Słowenii, pod wpływem konfrontacji zapowiedzi z realiami wzmogły się sceptyczne nastroje wobec perspektywy współpracy gospodarczej z Chinami i formatu 17 + 1, głównie dlatego, że 70% inwestycji skierowanych zostało do pięciu państw bałkańskich, niebędących członkami Unii: do Albanii, Czarnogóry, Bośni i Hercegowiny, Macedonii Północnej i do Serbii¹⁴, a zdecydowana większość pozostałych alokowana była w Polsce i na Węgrzech.

Spotkanie na szczycie 17 + 1 w 2020 r. się nie odbyło, formalnie ze względu na COVID-19, ale media w regionie obszernie dawały wyraz rosnącym wątpliwościom¹⁵. Kierownictwo w Pekinie musiało zdawać sobie z sprawę z nastrojów, gdyż podczas wideokonferencji w 2021 r. Chiny po raz pierwszy reprezentował sam Xi Jinping. Nie była to jednak dyskusja na szczycie, gdyż z państw Europy Środkowej należących do UE uczestniczyło w niej tylko dwóch prezydentów: Andrzej Duda oraz prorosyjski i prochiński Miloš Zeman z Czech, gdy innych sześć krajów reprezentowali zaledwie ministrowie, co uznać można za zamierzony dyplomatyczny despekt. Poczucie kryzysu ujawniło opuszczenie grupy przez Litwę.

Europa Środkowa

Czechy i Słowacja

Podobnie jak w innych krajach, chińskie inwestycje w Słowacji i w Czechach mają marginalny charakter: 0,7% w Czechach i 0,2% w Słowacji. Podczas gdy poziom eksportu do Chin jest niski, należy pamiętać, że rzeczywista

¹³ Państwowa Zhonglu Fruit Juice wykupiła w 2017 r. firmę Appol, największego producenta koncentratu jabłkowego. Por. M. Szczepańska, „Chińczycy przejmują polskie jabłka”, *Puls Biznesu*, 19 grudnia 2017 r., <https://www.pb.pl/chinczycy-przejmuj-polskie-jablka-901342>.

¹⁴ D. Hutt, „Prospects for China money in Central and Eastern Europe chill”, *Nikkei Asia*, 28 stycznia 2020 r., <https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/Prospects-for-China-money-in-central-and-eastern-Europe-chill>.

¹⁵ K. Elmer, „Europe’s ‘17+1’ countries dissatisfied with China relations, report says, as summit is postponed”, *South China Morning Post*, 7 kwietnia 2020 r., <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3078830/europes-17-1-countries-dissatisfied-china-relations-report-says>.

ekspozycja czeskiej i słowackiej gospodarki na Chiny jest wyższa, gdyż oba kraje są mocno osadzone w niemieckim łańcuchu wartości i eksporcie, głównie przemysłu maszynowego w Czechach i samochodów w Słowacji.

Rozczarowanie dotychczasowymi wynikami, względ na politykę UE, jak też naciski USA, powiązane z krytyką polityki wewnętrznej i zagranicznej Pekinu, wywołały w obu krajach rosnący dystans wobec perspektyw przyszłej współpracy, pogłębiany naciskami politycznymi dyplomacji chińskiej, dezinformacją w mediach¹⁶, natarczywą propagandą szczepionkową i dostawą produktów ochronnych w celu zwalczania pandemii, których jakość okazała się niska¹⁷.

Rządy obu państw odnotowują publicznie rosnącą aktywność wywiadu chińskiego, który wspomaga koncerny z ChRL, pragnące wykupić udziały w przedsiębiorstwach technologicznych, szczególnie tych, które współpracują z firmami w Europie Zachodniej lub w USA, także by skłonić władze do zaakceptowania Huawei jako partnera przy budowie sieci 5G¹⁸. Czeski kontrwywiad BIS w trzecim już dorocznym raporcie za 2020 r. określa Chiny jako zagrożenie dla bezpieczeństwa. Słowacki wywiad wojskowy po raz pierwszy uznał je za poważne zagrożenie¹⁹. Także agencja wywiadu Słowacji przestrzegła przed wzmoczoną działalnością dezinformacyjną ChRL²⁰. W konsekwencji oba rządy odmówiły koncernowi udziału w budowie sieci 5G, a Chiny zostały wykluczone z przetargu na rozbudowę siłowni jądrowej w Czechach²¹. Ograniczone zaangażowanie w Czechach i Słowacji zdaje się ujawniać taktyczne podstawy chińskich decyzji gospodarczych, skoro przez Czechy nie prowadzi Pas i Droga, a trasie przez Węgry i Słowację Bratysława będzie sprzyjać, choćby ze względu na opłaty tranzytowe oraz znaczenie stosunków gospodarczych z Niemcami.

¹⁶ M. Šimalčík et al., op. cit., także: I. Karásková, „How China influences media in Central and Eastern Europe”, *The Diplomat*, 19 listopada 2019 r., <https://thediplomat.com/2019/11/how-china-influences-media-in-central-and-eastern-europe/>.

¹⁷ F. Šebok, „Inside of China's global propaganda campaign on COVID-19”, *China Observers in Central and Eastern Europe*, 16 marca 2020 r., <https://chinaobservers.eu/inside-of-chinas-global-propaganda-campaign-on-covid-19/>.

¹⁸ K. Dębiec, „Kryzys w stosunkach Czech z Chinami i Rosją”, *Analizy OSW*, 2 października 2019 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2019-10-02/kryzys-w-stosunkach-czech-z-chinami-i-rosja>.

¹⁹ [Czech] *Security Information Service Annual Report for 2020*, <https://www.bis.cz/public/site/bis.cz/content/vyrocní-zpráva/ar2020en-2.pdf> oraz [Slovak] *Military Intelligence Annual Report 2020*, Ministerstvo Obrany Slovenskej Republiky, https://vs.mosr.sk/documents/správa_o_cinnosti_vs_2020_eng.pdf.

²⁰ M. Hudec, „Slovakia sees increase in disinformation campaigns, especially from China”, *Euractiv*, 6 grudnia 2021 r., https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/slovakia-sees-increase-in-disinformation-campaigns-especially-from-china/.

²¹ K. Dębiec, J. Jakóbski, „Wykluczenie Chin z czeskiego przetargu jądrowego”, *Analizy OSW*, 2 lutego 2021 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-02-02/wykluczenie-chin-z-czeskiego-przetargu-jadrowego>.

Chiny gniewnie zareagowały na wizytę w Tajpej czeskiego marszałka senatu Miloša Vystrčila w sierpniu 2020 r. i jego oświadczenie, że Czechy nie ugną się wobec sprzeciwu Pekinu. Atmosferę kryzysu pogłębiła wizyta w Pradze ministra spraw zagranicznych Tajwanu, Josepha Wu, w listopadzie 2021 r.²²

Węgry

Rząd Viktora Orbána od lat stara się równoważyć swoją pozycję wobec UE, największych państw europejskich oraz USA zacieśnieniem więzi z Rosją, którą uzupełnił rozwojem stosunków z Chinami. Węgry już w 2003 r., najwcześniej ze wszystkich państw regionu, zainteresowały się Chinami, ale to globalny kryzys finansowo-gospodarczy po 2007 r. i recesja doprowadziły do zainicjowania w 2010 r. polityki przyciągania stamtąd kapitału w ramach „Otwarcia na Wschód” (*Keleti Nyitás*). Na problemy gospodarcze nałożyły się rosnące napięcia między Węgrami a UE i z USA (z wyjątkiem lat prezydentury Donalda Trumpa) na tle zarzutów o budowę monopartyjnej „nieliberalnej demokracji” oraz korupcję.

Z pewnością pozytywnie powitano w Pekinie zawetowanie przez Węgry w kwietniu 2021 r. rezolucji Rady Europejskiej w kwestii represji w Hongkongu. Uznać to można jedynie za gest obliczony na pozyskanie przychylności Pekinu, gdyż ani na forum NATO, ani UE Węgry nie wetowały strategii Zachodu wobec Chin (także Rosji), unikając angażowania się we wspieranie politycznych bądź geoeconomicznych planów ChRL. Nie bez znaczenia dla uznania przez ChRL Węgier za kraj bezpieczny dla swoich planów było podkreślanie przez Orbána zalet „demokracji nieliberalnej” jako bardziej odpowiadającej wyzwaniom przyszłości. W konsekwencji Węgry, leżące na trasie Pasa i Drogi, są szczególnie preferowanym partnerem gospodarczym.

O ile bezpośrednio zaangażowanie firm chińskich na Węgrzech stanowi 2,4% wszystkich zagranicznych inwestycji, o tyle dominują tam partnerzy z UE, z inwestycjami niemieckimi wynoszącymi około 25%, i nic nie sugeruje, by te proporcje miały ulec zmianie²³. Około 80% wymiany handlowej Węgry prowadzą z krajami UE (natomiast odpowiednie wielkości dla Chin wynoszą: eksport 5%, import 6%) – poziom ten w zasadzie się utrzymuje od 2012 r. Dwie największe inwestycje zrealizowały koncerny Wanhua i Huawei

²² R. Muller, „Czech Senate speaker leaves for Taiwan visit, angering China”, Reuters, 29 sierpnia 2020 r., <https://www.reuters.com/article/us-taiwan-czech-idUSKBN25POLE>; A. Zachová, „Czech officials threatened by China over ties with Taiwan”, Euractiv, 1 listopada 2021 r., https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/czech-officials-threatened-by-china-over-ties-with-taiwan/.

²³ Á. Szunomár, „Chinese economic influence in Hungary – Rhetoric versus realities”, Institute of World Economics Blog, 20 września 2018 r., https://vilaggazdasagi.blog.hu/2018/09/20/chinese_economic_influence_in_hungary_rhetoric_versus_realities.

po przystąpieniu Węgier do UE, poprzedzając projekty Pasa i Drogi oraz działania w ramach formatu 17 + 1. Dla Huawei Węgry stały się drugim co do wielkości źródłem dostaw na świecie i centrum produkcyjno-logistycznym dla 55 krajów w Europie, Afryce Północnej i Zachodniej, Rosji, Azji Środkowej i na Bliskim Wschodzie.

Międzynarodowe znaczenie ma projekt modernizacji linii szybkiej kolei Budapeszt-Belgrad; pozwoli ona na połączenie transportowe między Dalekim Wschodem a Europą Zachodnią przez port w Pireusie, w którym większość udziałów posiada konsorcjum chińskie²⁴. Linia ma zostać zbudowana po stronie węgierskiej przez chińskich ekspertów i w 85% za chińskie kredyty, a po stronie serbskiej za chińskie i rosyjskie pieniądze (odpowiednio, 943 i 800 mln USD) i przez rosyjski koncern kolejowy²⁵. Ze względu na partnerstwo z Chinami Węgier – członka UE i NATO – projekt ten, poza silną obecnością Huawei, ma szczególnie, gospodarczo-polityczny charakter. Podobnie jak w wypadku modernizacji przez Rosjan elektrowni jądrowej w Paks, szczegóły i tej umowy kolejowej Budapeszt utajnił²⁶. Węgry rozbudowują także z wkładem chińskiego kapitału terminal kolejowy w Záhony, konkurencyjny wobec polskich Małaszewicz, obsługujących obecnie ogromną większość transportu chińskiego na trasie prowadzącej przez Rosję i Białoruś²⁷. Zwiększenie możliwości transportowych przez Węgry stanowi ważne zabezpieczenie na wypadek pojawienia się utrudnień na innych kierunkach²⁸.

²⁴ V. Martin, „Przebudowa linii kolejowej Budapeszt-Belgrad”, *TSLbiznes*, 17 czerwca 2020 r., <https://tsl-biznes.pl/newsy/przebudowa-linii-kolejowej-budapeszt-belgrad/>; por. też: „Wmurowanie kamienia węgielnego zapoczątkowało modernizację linii kolejowej Budapeszt-Belgrad”, *Kurier Kolejowy*, 21 października 2021 r., <https://kurier-kolejowy.pl/aktualnosci/39011/wmurowanie-kamienia-wegielnego-zapoczatkowalo-modernizacje-linii-kolejowej-budapeszt-belgrad.html>.

²⁵ Rosja zaangażowana jest finansowo i technologicznie w modernizację licznych linii kolejowych w Serbii. Por. M. Chiandoni, „Russia to finance Serbian rail investment”, *International Railway Journal*, 4 czerwca 2013 r., <https://www.railjournal.com/regions/europe/russia-to-finance-serbian-rail-investment/>; D. Briginshaw, „Serbia 2025 programme includes €3.5bn for rail”, *International Railway Journal*, 5 lutego 2020 r., <https://www.railjournal.com/infrastructure/serbia-2025-programme-includes-e3-5bn-for-rail/>.

²⁶ G. Modolo, A. Tarquini, „Tajna linia kolejowa Budapeszt-Belgrad za chińskie pieniądze”, *La Repubblica*, cyt. za: *Gazeta Wyborcza*, 27 maja 2020 r., <https://wyborcza.pl/7,75399,25974913,tajna-linia-kolejowa-budapeszt-belgrad-za-chinskie-pieniadze.html>.

²⁷ J. Jakóbski, K. Nieczytor, F. Tyska, „Modernizacja suchego portu Záhony: węgierska próba przejścia przewozów kolejowych z Chin”, *Analizy OSW*, 28 stycznia 2021 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-01-28/modernizacja-suchego-portu-zahony-wegierska-proba-przejecia-przewozow>.

²⁸ Ganyi Zhang, „Hungary, a promising logistics hub for the China-Europe connection”, *Upplly*, 22 czerwca 2021 r., <https://market-insights.upply.com/en/hungary-a-promising-logistics-hub-for-the-china-europe-connection>.

Zwracającym uwagę gestem politycznym, szczególnie po zmuszeniu do opuszczenia kraju przez liberalny Uniwersytet Środkowoeuropejski, jest umowa o zbudowaniu w Budapeszcie filii uniwersytetu Fudan²⁹. Sprzeciw opozycji wywołuje i to, że aczkolwiek 80% kosztów mają ponieść Chiny, to kampus, budowany przez chińskich robotników i z użyciem chińskich materiałów, ma kosztować węgierskiego podatnika 550 mld forintów (ponad 7 mld zł), czyli więcej, niż wynosił budżet na szkolnictwo wyższe w 2020 r.

Polska a Chiny (z Rosją w tle)

Kryzys finansowo-gospodarczy po 2008 r. ukazał potencjalnie negatywne konsekwencje nadmiernego uzależnienia wymiany handlowej Polski od koniunktury w Europie Zachodniej (ponad 80%) i skłonił do intensyfikacji kontaktów z ChRL. Na to nałożyły się ambicje rządów Zjednoczonej Prawicy po 2015 r. pragnącej prowadzić „wielowektorową” politykę zagraniczną³⁰. Polska wykorzystywała wszelkie formy komunikacji – międzyrządowe, platformę 17 + 1, B2B – dzięki temu, że znajduje się na głównym szlaku lądowym Pasa i Drogi. Mimo to, i mimo stopniowego wzrostu wymiany handlowej, wynikającej z potrzeb gospodarczych, poziom inwestycji chińskich pozostaje minimalny, w granicach 1% wszystkich zagranicznych inwestycji w Polsce.

Wyrazem braku starań o rozwój stosunków była nieobecność premier Beaty Szydło na spotkaniu grupy 17 + 1 w grudniu 2016 r. w Belgradzie. Nie pomogło też z pewnością zablokowanie przez ministra Antoniego Macierewicza sprzedaży należącej do Agencji Mienia Wojskowego działki w Łodzi potrzebnej do rozbudowy stacji przeładunkowej na trasie Pasa i Drogi. Od 2015 r. rosło bowiem znaczenie połączenia kolejowego tego miasta z Chengdu, obsługującego około 25% pociągów Chiny-UE³¹. Po decyzji Macierewicza w listopadzie 2016 r. chiński koncern zrezygnował z dalszych starań³². Mimo to można odnieść wrażenie, że przełom nastąpił w 2016 r. Goszcząc po raz pierwszy od

²⁹ F. Tyszką, „Kontrowersje wokół budowy kampusu chińskiego uniwersytetu w Budapeszcie”, *Analizy OSW*, 26 kwietnia 2021 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-04-26/kontrowersje-wokol-budowy-kampusu-chinskiego-uniwersytetu-w-budapeszcie>; A. Komuves, „Budapest names streets at planned Chinese university after Uyghurs, Hong Kong”, Reuters, 3 czerwca 2021 r., <https://www.reuters.com/world/china/budapest-names-streets-planned-chinese-university-after-uyghurs-hong-kong-2021-06-02/>.

³⁰ S. Wiśniewski, „Wielowektorowa polityka zagraniczna. Czyli czego możemy się nauczyć od Kazachstanu”, *Nowy Ład*, 04 września 2020 r., <https://nlad.pl/wielowektorowa-polityka-zagraniczna-czyli-czego-mozemy-nauczyc-sie-od-kazachstanu/>.

³¹ J. Jakóbski, K. Popławski, M. Kaczmarski, „Kolejowy Jedwabny Szlak. Połączenia kolejowe UE-Chiny: uwarunkowania, aktorzy, interesy”, *Prace OSW* nr 72, luty 2018, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_72_kolejowy_szlak_net.pdf.

³² M. Frąk, „Drugi ‘sukces’ Macierewicza. Chińczycy odchodzą z Łodzi”, *Gazeta Wyborcza*, 5 stycznia 2017 r., <https://lodz.wyborcza.pl/lodz/7,35136,21204457,drugi-sukces-macierewicza-chinczyki-odchodza-z-lodzi.html>.

wielu lat prezydenta Chin, prezydent Duda po podpisaniu umowy o strategicznym partnerstwie wyraził nadzieję, że „Polska stanie się dla Chin bramą do Europy”. Prezydent Xi Jinping określił zaś Polskę liderem Europy Środkowo-Wschodniej i ważnym członkiem Unii Europejskiej oraz z uznaniem podkreślił jej przystąpienie do Azjatyckiego Banku Inwestycji Infrastrukturalnych (AIIB), w którym udziału odmówiły Stany Zjednoczone³³.

Od tej chwili zaczęły rosnąć inwestycje: wartość aktywów chińskich w Polsce na koniec 2020 r. wyniosła około 2,2 mld USD. Wyliczenia ambasady RP w Pekinie mają jednak charakter szacunkowy, gdyż wynik jest realnie wyższy ze względu na przejęcia i fuzje dokonywane przez chińskie firmy i fundusze inwestycyjne z siedzibą w UE i w USA³⁴. W 2020 r. przedsiębiorstwa chińskie dokonały w Polsce inwestycji o rekordowej wartości 1 mld USD³⁵. W ogromnej większości były one lokowane nie w produkcję, lecz w magazyny i centra logistyczne, mające służyć szybszemu obsłudze eksportu na rynki zachodnioeuropejskie³⁶. Pomimo zwiększenia poziomu inwestycji w 2020 i 2021 r. ChRL pozostaje marginalnym inwestorem i w Polsce, i we wszystkich innych krajach regionu należących do UE. Według danych NBP zaangażowanie Chin pozostaje na poziomie ok. 1% wartości wszystkich inwestycji. Zdając sobie zapewne sprawę z wrażliwości Polaków na kwestie bezpieczeństwa, Chińczycy nie próbowali przejąć żadnego z przedsiębiorstw o strategicznym znaczeniu, koncentrując się na średnich firmach, uzupełniających ich łańcuch wartości produkcyjnych bądź ułatwiających bezcłowy eksport do UE. W 2021 r. wymiana handlowa wzrosła o 35,7% rok do roku, osiągając rekordowy poziom ponad 42 mld USD, przy czym polski eksport wzrósł o 28,3% (5,5 mld USD), a import towarów i usług z ChRL – o blisko 37% (36,6 mld USD)³⁷.

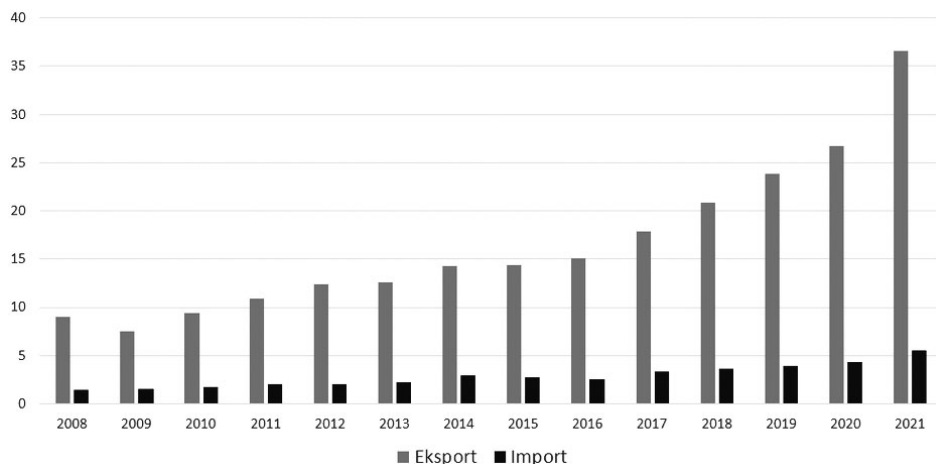
³³ „Prezydent: Mam nadzieję, że Polska stanie się dla Chin bramą do Europy”, Prezydent.pl, 20 czerwca 2016 r., <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/wspolne-oswiadczenie-ws-ustanowienia-wszechstronnego-strategicznego-partnerstwa>, 247.

³⁴ „Polska w ChRL. Współpraca ekonomiczna”, MSZ, <https://www.gov.pl/web/chiny/wsp-ekonomiczna> (dostęp: 30.01.2022).

³⁵ „Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w Polsce 2020”, NBP 2020, styczeń–wrzesień 2020 na podstawie przepływów finansowych, <https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/publikacje/zib/zib.html>. Odmienne dane podaje MRiT, inne jeszcze polska Agencja Inwestycji i Handlu. Por. też M. Kalwasiński, „Padł rekord chińskich inwestycji w Polsce”, Bankier.pl, 2 lutego 2021 r., <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Padl-rekord-chinskih-inwestycji-w-Polsce-Nasz-kraj-odbiorca-najwiekszej-chinskiej-inwestycji-w-Europie-w-2020-r-8047952.html>.

³⁶ Ł. Wilkowicz, „Chiny pożyczają, budują i hodują. Polska staje się częścią Nowego Jedwabnego Szlaku”, *Dziennik Gazeta Prawna*, 5 listopada 2021 r., <https://www.gazetaprawna.pl/magazyn-na-weekend/artykuly/8285545,chiny-polska-gospodarka-wymiana-handlowa.html>.

³⁷ Według chińskiego urzędu celnego. Zob. M. Kalwasiński, „Rekordowa wymiana handlowa Polski z Chinami”, Bankier.pl, 24 stycznia 2022 r., <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Handel-Polska-Chiny-Nowe-dane-8264701.html>; „Chiny umacniają się na pozycji drugiego importera towarów do Polski”, Bankier.pl za PAP, 4 grudnia 2021 r., <https://www.bankier.pl/wiadomosc/PFR-Chiny-umacniaja-sie-na-pozycji-drugiego-importera-towarow-do-Polski-8236974.html>.

Wykres 1

Wymiana handlowa Chin z Polską [mld USD]

Źródło: Bankier.pl na podstawie danych chińskiego urzędu celnego.

Chiny stały się drugim po Niemczech eksporterem do Polski³⁸. Skutkiem był rekordowy deficyt handlowy z ChRL, który w 2021 r. przekroczył 31 mld USD wobec 22,4 mld USD rok wcześniej. Powyższe dane nie obrazują jednak pełnej sytuacji, gdyż w niemalym stopniu polskie przedsiębiorstwa sprzedają komponenty firmom zachodnioeuropejskim, głównie niemieckim, które gotowe produkty eksportują do Chin. Polska ma więc realnie mniejszy deficyt w bilansie handlowym z ChRL, gdyż odnotowuje poważną nadwyżkę w handlu z RFN³⁹.

Rząd Zjednoczonej Prawicy próbuje, podobnie jak Węgry, wzmocnić swoją pozycję względem UE, Niemiec i administracji prezydenta Bidena przez traktowanie rozwoju stosunków z ChRL jako przeciwwagi. Stąd gesty czynione wobec Pekinu, takie jak wypowiedź w maju 2021 r. ministra Zbigniewa Raua, który podczas rozmów w Chinach z ministrem spraw zagranicznych Wang Yi miał, według oficjalnego chińskiego źródła, stwierdzić: „Polska rozumie i szanuje uzasadnione prawa i interesy Chin i jest gotowa podjąć aktywne wysiłki na rzecz zdrowego rozwoju stosunków chińsko-europejskich oraz

³⁸ „Towary z Chin płyną do Polski. Tylko jeden kraj śle do nas więcej”, Money.pl, 4 grudnia 2021 r., <https://www.money.pl/gospodarka/towary-z-chiny-plyna-do-polski-tylko-jeden-kraj-sle-do-nas-wiecej-6711739510119104a.html>.

³⁹ M. Kalwasiński, „Polska ma rekordowy deficyt w handlu z Chinami. Dlaczego to bez znaczenia?”, Bankier.pl, 25 stycznia 2021 r., <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Polska-ma-rekordowy-deficyt-w-handlu-z-Chinami-Dlaczego-to-bez-znaczenia-Tlumaczmy-8043178.html>.

współpracy Chin z krajami Europy Środkowej i Wschodniej⁴⁰. MSZ w swoim komunikacie nie wspomina o „szanowaniu uzasadnionych praw i interesów Chin”⁴¹, nie zdementowało wersji Pekinu, jak też nie doprecyzowało, czy ów „szacunek” dotyczy także represji w kraju bądź przyszłości Tajwanu.

Innym gestem była obecność prezydenta Dudy na otwarciu zimowych igrzysk olimpijskich w Pekinie w lutym 2022 r. mimo bojkotu dyplomatycznego zapowiedzianego przez USA, Kanadę, Australię, Wielką Brytanię, Danię oraz Holandię. Dyskusje wewnętrzne ujawniają poprzedzające wizytę wypowiedzi przedstawicieli władz, według których skoro pogorszyły się stosunki z USA, to nie leży w polskim interesie krytykowanie Chin tylko po to, by przypodobać się Amerykanom⁴².

Pekin jest świadom szczególnie bliskich więzi Polski z USA, niemniej z pewnością odnotowuje z zadowoleniem tego rodzaju gesty władz RP, podobnie jak napięcia Polski w stosunkach z Unią i z USA, gdyż oba rządy łączy deklarowana kulturowa i polityczna wrogość wobec liberalnego Zachodu. Powyższe nie zmienia faktu, że Polska liczy się z polityką USA, wspiera stanowisko Unii i NATO wobec Chin, a jej swobodę manewru ogranicza uwzględnianie dostrzeganego przez niemal wszystkie ośrodki polityczne zagrożenia ze strony Rosji, z którą Pekin pozostaje w strategicznym sojuszu antyzachodnim.

Rozwojowi stosunków nie przeszkodziła groźba zablokowania udziału Huawei w rozwoju sieci 5G jako „dostawcy wysokiego ryzyka”, który zrealizował wiele projektów na rzecz m.in. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Ministerstwa Sprawiedliwości, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, NFZ, a także ZUS czy PKP⁴³. Nie przeszkodziło też aresztowanie w styczniu 2019 r., a od czerwca 2021 r. postawienie przed sądem pod zarzutem szpiegostwa na rzecz Chin dyrektora Huawei w Polsce, Weijinga Wanga, oraz Piotra D., byłego wicedyrektora departamentu teleinformatycznego ABW⁴⁴. Po aresztowaniu Wanga dyrekcja Huawei ogłosiła zwolnienie go z pracy. Brak oficjalnych reakcji chińskich zdaje się sugerować, że

⁴⁰ „China-EU CAI a best choice that benefits both sides: Poland FM”, *Global Times*, 30 maja 2021 r., <https://www.globaltimes.cn/page/202105/1224841.shtml>.

⁴¹ „Minister Rau z wizytą w Chinach”, MSZ RP, 29 maja 2021 r., <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/minister-rau-z-wizyta-w-chinach>.

⁴² „Poland’s president to attend Beijing Olympics amidst U.S. boycott”, Reuters, 18 stycznia 2022 r., <https://www.reuters.com/lifestyle/sports/polands-president-attend-beijing-olympics-amidst-us-boycott-2022-01-18/>.

⁴³ A. Stanek, „Wejście smoka, czyli największe chińskie inwestycje w Polsce”, Money.pl, <https://www.money.pl/galerie/artykul/huawei-zte-liugong-najwieksi-chinscy,37,0,2425637.html>.

⁴⁴ „Dyrektor w Huawei oskarżony o szpiegostwo”, PAP, 30 lipca 2021 r., <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C920081%2CDyrektor-z-huawei-oskarzony-o-szpiegostwo-ponownie-zatrzymany.html>.

Pekin chce uniknąć zadrażniania stosunków z Polską. Decydujące dla ChRL wydaje się położenie kraju na trasie Pasa i Drogi, ale też „stabilność” oraz wielkość i prężność polskiej gospodarki⁴⁵, zakres integracji z gospodarkami zachodnioeuropejskimi oraz szerokie poparcie i w elitach, i w społeczeństwie dla pragmatycznego rozwoju stosunków gospodarczych z Chinami.

Estonia, Litwa i Łotwa

Po utworzeniu formatu 17 + 1 doszło do zintensyfikowania kontaktów politycznych na najwyższych szczeblach, a wobec negatywnego bilansu handlowego eksport Estonii do Chin się podwoił, natomiast Litwy i Łotwy – potroił. Zaangażowanie inwestycyjne ma charakter marginalny, gdyż wartość kapitału chińskiego nie przekracza 1% inwestycji zagranicznych w tych państwach⁴⁶. Poza respektowaniem stanowiska USA w kwestii udziału Huawei w budowie sieci 5G czy oceny możliwych konsekwencji sojuszu chińsko-rosyjskiego ostrożność wzbudza powiązanie potencjalnych inwestycji bądź usług z dążeniem przedsiębiorstw chińskich do jak największej kontroli nad projektami w energetyce i firmach z dziedziny wysokich technologii, także uzyskania dostępu do infrastruktury krytycznej, np. w portach bałtyckich.

W marcu 2021 r. rząd Litwy ogłosił, że wycofuje się z formatu 17 + 1, gdyż, jak stwierdził minister spraw zagranicznych Gabrielius Landsbergis, „program współpracy między Pekinem a Europą Wschodnią nie przyniósł Litwie jakichkolwiek korzyści”⁴⁷. Wyraził również przekonanie, że Litwa uznaje za korzystniejsze budowanie stosunków z Pekinem na poziomie całej Unii, a nie formatu 17 + 1. Oburzenie Pekinu wywołały rezolucja parlamentu w Wilnie, który określił politykę ChRL wobec Ujgurów jako „ludobójstwo”, i zapowiedź rządu podwyższenia stosunków dyplomatycznych z Tajwanem. W wielu państwach istnieją misje handlowo-dyplomatyczne wyspy, tyle że w nazwie użyta jest nazwa stolicy kraju, Tajpej. Deklaracja utworzenia „Biura przedstawicielskiego Tajwanu na Litwie” została w Pekinie potraktowana jako wkroczenie na drogę uznania dyplomatycznego Republiki Chińskiej, a tym samym podważenie świętej dla władz zasady „jednych Chin”. ChRL zamroziła relacje dyplomatyczne oraz rozpoczęła blokadę nie tylko litewskiego eksportu, lecz także produktów wytwarzanych przez

⁴⁵ „Chińczycy chwala Polskę za stabilność i gospodarkę”, *Forbes*, 10 kwietnia 2012 r., <https://www.forbes.pl/wiadomosci/chinczy-chwala-polske-za-stabilnosc-i-gospodarke/2xp719d>.

⁴⁶ K. Raś, „Perspektywy współpracy państw bałtyckich z Chinami”, *Biuletyn PISM*, nr 158 (1906), 13 listopada 2019, https://www.pism.pl/publikacje/Perspektywy_wspolpracy_panstw_baltyckich_z_Chinami.

⁴⁷ „Lithuania mulls leaving China's 17+1 forum, expanding links with Taiwan”, Lithuanian National Radio and Television, 2 marca 2021 r., <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1356107/lithuania-mulls-leaving-china-s-17plus1-forum-expanding-links-with-taiwan>.

firmy zagraniczne na Litwie oraz przedsiębiorstwa zachodnioeuropejskie, jeśli zawierają one komponenty pochodzące z tego państwa.

Komisja Europejska ogłosiła solidarność z Litwą i podkreśliła, że powstały problem dotyczy całej UE, wyrażając przy tym intencję utrzymania polityki „jednych Chin” oraz jednoczesnego rozwijania stosunków z Tajwanem. Zapowiedziała także możliwość wniesienia zażalenia do WTO, lecz rozstrzygnięcie sporu może zająć kilka lat⁴⁸. Solidarność z Litwą w obliczu sankcji Pekinu wyrazili ministrowie spraw zagranicznych UE⁴⁹. Panuje jednomyślność co do konieczności zdecydowanego przeciwstawienia się działaniom szkodliwym dla wspólnego rynku oraz europejskiego łańcucha dostaw, bez odwołania się jednak do groźby wprowadzenia proporcjonalnych sankcji gospodarczych. Prezydencja francuska podkreśliła znaczenie szybkiego dokończenia prac nad nowym narzędziem (*Anti-coercion instrument*), mającym umożliwić przeciwdziałanie środkom przymusu gospodarczego, podobnym do stosowanych obecnie przez Chiny wobec Litwy, a wcześniej przez USA wobec UE czy Turcję wobec Francji⁵⁰.

Chinom nie udało się ograniczyć konfliktu do wymiaru bilateralnego, mimo że liczyły na to, iż Niemcy i Francja przedłożą swoje interesy gospodarcze ponad solidarność europejską w obronie wspólnego rynku. Utrzymujący się kryzys i sankcje chińskie mogą wpłynąć na przebieg planowanego na wiosnę 2022 r. szczytu UE–Chiny.

Białoruś i Ukraina

Stosunki z Białorusią i z Ukrainą dowodzą, że Chiny skupiają się na rozwoju i zapewnieniu bezpieczeństwa dla strategicznego projektu Pasa i Drogi, nie podejmując działań niezgodnych z celami Federacji Rosyjskiej.

Białoruś

Chiny nawiązały tzw. żelazne partnerstwo z Białorusią i rozwijają stosunki polityczne i gospodarcze. Prezydent Xi Jinping odwiedził Mińsk w 2015 r., a prezydent Łukaszenka często jeździł do Pekinu, starając się równoważyć wpływy Moskwy i Unii Europejskiej. Wzajemne stosunki cechuje przede

⁴⁸ *Joint Statement by High Representative/Vice-President Josep Borrell and Executive Vice-President Valdis Dombrovskis on China's measures against Lithuania*, The European Commission, 8.12.2021, <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2340>.

⁴⁹ Ch. Pitchers, „Brussels backs Lithuania in row with China over Taiwan”, Euronews, 14 stycznia 2022 r., <https://www.euronews.com/2022/01/14/brussels-backs-lithuania-in-row-with-china-over-taiwan>.

⁵⁰ „France wants quick EU response to China's coercion against Lithuania”, Lrt.it, 7 stycznia 2022 r., <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1582942/france-wants-quick-eu-response-to-china-s-coercion-against-lithuania-media>.

wszystkim, jak w większości innych wypadków, dominacja chińskich kredytów powiązanych z zobowiązaniem do zakupów chińskich produktów i usług przy zdecydowanie ujemnym dla Białorusi saldzie wymiany handlowej. Dla Pekinu znaczenie ma fakt, że jest to ważny kraj tranzytowy Pasa i Drogi, toteż udzielono mu poważnych kredytów na modernizację linii kolejowych⁵¹.

Mimo nadziei rządu Łukaszenki na zrównoważenie wpływów Rosji przez strategiczne partnerstwo z Chinami oraz uroczystych zapowiedzi i obietnic Pekinu rzeczywiste inwestycje były znacznie mniejsze, a rezultaty dalece odbiegały od oczekiwań. Eksport nawozów sztucznych, drewna czy żywności nie pomógł w zmniejszeniu negatywnego bilansu handlowego, a jednocześnie pogłębiło się zadłużenie kraju⁵².

Po zaostreniu sankcji zachodnich oraz izolacji rządu w Mińsku po sfałszowanych wyborach i brutalnym zdławieniu opozycji stosunki z Łukaszenką stały się dla Chin obciążeniem w relacjach z UE i USA. Jak dalece Pekin łączy logikę gospodarczą z polityczną, dowodzi wstrzymanie – mimo zawarcia wartej 2 mld USD umowy – finansowania rozbudowy zakładów wydobywania i przetwórstwa potasu oraz produkcji nawozów sztucznych, gdyż Chiny obawiały się, że sankcjami zostaną także objęte ich koncerny⁵³. W konsekwencji Łukaszenka musiał zwrócić się o pomoc do Moskwy, ponosząc bardzo wysokie koszty koncesji gospodarczych i politycznych w formie zacieśnienia integracji z Rosją.

Ukraina

Ukraina, odmiennie od większości innych państw, odnotowuje dodatni bilans handlowy w stosunkach z ChRL. Jest to rezultat minimalnych inwestycji bezpośrednich wynikających z obaw Chińczyków o ich bezpieczeństwo w warunkach par wojennych oraz dynamicznego eksportu produktów rolnych i niektórych towarów i usług, także w dziedzinie wojskowej⁵⁴. Toteż choć łącznie na kraje UE przypada 41% handlu zagranicznego Ukrainy, to

⁵¹ A.M. Dyner, „Znaczenie współpracy z Chinami dla Białorusi”, *Biuletyn PISM*, nr 106 (1679), 8 sierpnia 2018 r., <https://pism.pl/upload/images/artykuly/legacy/files/24701.pdf>.

⁵² A. Yeliseyev, „China fails to deliver on its promises in Belarus”, *China Observers in Central and Eastern Europe (CHOICE)*, 31 lipca 2020 r., <https://chinaobservers.eu/china-fails-to-deliver-on-its-promises-in-belarus/>.

⁵³ B. Kowalski, M. Słowikowski, „Western sanctions on Belarus's potash industry test Beijing-Minsk partnership”, *China Brief* 2021, t. 21 (21), The Jamestown Foundation, 5 listopada 2021 r., <https://jamestown.org/program/western-sanctions-on-belarus-potash-industry-test-beijing-minsk-partnership/>; R. Soszyn, „Zachód odstrasza przyjaciół Mińska. Chiny odwracają się od Łukaszenki”, *Rzeczpospolita*, 3 września 2021 r., <https://www.rp.pl/polityka/art18880531-zachod-odstrasza-przyjaciol-minska-chiny-odwracaja-sie-od-lukaszenki>.

⁵⁴ M. Kozak, „Ukraina i Chiny – odwilż z problemami”, *Forsal.pl*, 7 marca 2021 r., <https://forsal.pl/swiat/artykuly/8112810,ukraina-i-chiny-odwilz-z-problemami.html>.

Chiny zajęły w 2020 r. pierwsze miejsce na liście partnerów handlowych z udziałem 13,1% (15,7 mld USD)⁵⁵.

W obliczu zagrożenia agresją rosyjską, a także konieczności zapewnienia przychylności Waszyngtonu dla kluczowej pomocy finansowej ze strony MFW i Banku Światowego, relacje Ukrainy z Chinami stały się zakładnikiem stosunków z Rosją i z USA. Interesującym tego przykładem jest los sprywatyzowanego przedsiębiorstwa Motor Sicz, jednego z największych na świecie producentów silników lotniczych, także serwisującego popularne na całym świecie helikoptery Mi. Koncern zatrudnia inżynierów wysokiej klasy, ale wymaga modernizacji, by zastąpić licencje i podzespoły rosyjskie własną produkcją. Zachodnie firmy zbrojeniowe chętnie przejęłyby Motor Sicz, ale jako poddostawcę własnych produkcji. Koncernem zainteresowali się Chińczycy, gdyż posiada on potrzebne im produkty i technologie. Stany Zjednoczone jednak wymusiły na Kijowie odstąpienie od umowy, uznając przejęcie przedsiębiorstwa przez Pekin za zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego – ukraińskiego i USA⁵⁶.

Stosunki z Ukrainą stanowią poważne wyzwanie dla Pekinu, gdyż jest to ważny kraj tranzytowy dla Pasa i Drogi, toteż dla długofalowej strategii ChRL potencjalne zagrożenie stanowi konflikt Rosji ze wspieraną przez Zachód Ukrainą. Chiny z pewnością wolą uniknąć uzależnienia od polityki Moskwy, ale ze względu na wspólne zmagania strategiczne z USA nie będą osłabiać stosunków z Rosją. Wcześniejsza wstrzeźliwość ustąpiła miejsca oficjalnemu poparciu Moskwy, gdy chiński minister spraw zagranicznych Wang Yi oświadczył, że „uzasadnione obawy Rosji dotyczące bezpieczeństwa” w kwestii Ukrainy „powinny być potraktowane poważnie i uwzględniane”⁵⁷.

Balkany

Po 10 latach zaangażowania Pekinu w 2021 r. zidentyfikowano na Bałkanach 135 projektów powiązanych z Chinami o wartości 32 mld euro: w metalurgii, górnictwie, energetyce i transporcie, przy czym większości towarzyszą zarzuty uzależnienia od trudno spłacalnych kredytów,

⁵⁵ О. Лебедина, „Китай лідирує в списку торговельних партнерів України”, *ZN,UA*, 15 lutego 2022 r.

⁵⁶ J. Jakóbowski, K. Nieczypor, „Poniżej radarów wielkiej polityki – współpraca chińsko-ukraińska”, *Komentarze OSW*, 2 czerwca 2021 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2021-06-02/ponizej-radarow-wielkiej-polityki-wspolpraca-chinsko-ukrainska>.

⁵⁷ Yang Sheng, Liu Caiyu, „Wang Yi urges US to stop interrupting Beijing Games, respect Russia's concerns over Ukraine in phone call with Blinken”, *Global Times*, 27 stycznia 2022 r., <https://www.globaltimes.cn/page/202201/1248060.shtml>.

korupcji, wyzysku i szkód dla środowiska naturalnego⁵⁸. Spirala zadłużenia Czarnogóry jest szczególnie drastyczna, ale można przytoczyć więcej przykładów uzależnienia państw bałkańskich: banki i koncerny chińskie odpowiadają za 40% zobowiązań Czarnogóry, 20% Macedonii Północnej, 15% Serbii oraz Bośni i Hercegowiny. W konsekwencji chińskie kredyty w 2020 r. stanowiły 20,7% PKB Czarnogóry, 7,5% Macedonii Północnej, 7% Serbii oraz 3,4% Bośni i Hercegowiny (w ciągu kilku lat te ostatnie mają wzrosnąć do 11,4%)⁵⁹.

Trzy państwa można uznać za modelowe: przyjazną Serbię, upadłą Czarnogórę oraz zdystansowaną Słowenię.

Przyjazna Serbia

W ostatniej dekadzie podmioty chińskie realizują w tym kraju co najmniej 61 projektów, sfinansowanych przez kredyty o wartości co najmniej 18,7 mld euro⁶⁰. Z jednej strony Serbia deklaruje intencję przystąpienia do UE, a z drugiej nawiązuje bliskie więzi z Chinami i z Rosją, łącząc interesy gospodarcze z politycznymi. Podczas wizyty chińskiego ministra spraw zagranicznych Wanga Yi w Belgradzie w październiku 2021 r. prezydent Aleksandar Vučić dziękował Chinom m.in. za zdecydowane wspieranie Serbii w ochronie jej niepodległości, suwerenności i integralności terytorialnej. Minister spraw zagranicznych Nikola Selaković potwierdził, że Serbia zdecydowanie podtrzymuje zasadę jednych Chin i popiera stanowisko Pekinu w takich kwestiach jak Sinkiang, Tybet i Hongkong⁶¹. Obie strony zatem uzyskały to, na czym im zależało, szczególnie Belgradowi w kwestii Kosowa, które po wojnach bałkańskich w latach 90. uzyskało niepodległość, gdyż nie istnieje inne zagrożenie dla „niepodległości, suwerenności i integralności terytorialnej” Serbii. ChRL odmawia uznania niepodległości Kosowa, ale uczynił to Tajwan w lutym 2008 r.

⁵⁸ B. Stojkovski, I. Jeremic, S. Kajosevic, I. Nikolic, I. Angelovski, F. Mejdini, I. Pekmez, „China in the Balkans: Controversy and cost”, *BalkanInsight*, 15 grudnia 2021 r., <https://balkaninsight.com/2021/12/15/china-in-the-balkans-controversy-and-cost/>.

⁵⁹ B. Stojkovski et al., op. cit.; P. Natorski, „Czarnogóra w objęciach chińskiego smoka. UE pomoże w spłacie ogromnego długu?”, *Euractiv*, 7 sierpnia 2021 r., <https://www.euractiv.pl/section/polityka-zagraniczna-ue/news/czarnogora-chiny-unia-europejska-balkany-serbia-xi-jinping-euro-jeden-pas-geopolityka-adriatyk/>; T. Roser, „Chińska ekspansja w Europie. Jest już pierwsza jej ofiara na Bałkanach”, *Die Welt*, cyt. za: *Gazeta Wyborcza*, 7 lipca 2021 r., <https://wyborcza.pl/7,179012,27302125,chinska-ekspansja-w-europie-jest-juz-pierwsza-jej-ofiara-na.html?disableRedirects=true>.

⁶⁰ B. Stojkovski et al., op. cit.

⁶¹ Wang Yi, „China-Serbia friendship is ‘on the right side of history’”, *Cooperation between China and Central and Eastern European countries*, 28 października 2021 r., http://www.china-ceec.org/eng/zzwl/202110/t20211029_10403598.htm.

Także Rosja przyciąga do siebie Belgrad, odmawia uznania niepodległości Kosowa, stara się utrudnić integrację państw bałkańskich z UE i NATO oraz destabilizuje niektóre z nich, np. Czarnogórę i Bośnię i Hercegowinę, gdzie grozi ponowny wybuch konfliktu z Serbami⁶². Nieprzypadkowo Putin zaoferował prezydentowi Vučićowi w grudniu 2021 r. zaspokojenie wszystkich potrzeb na gaz w cenie 270 USD za 1000 m³, gdy na rynku spotowym w Holandii cena wynosi 2200 USD, dzięki czemu Serbia oszczędza ponad 3 mld euro rocznie⁶³.

Upadła Czarnogóra

Czarnogóra jako pierwsze państwo w Europie padła ofiarą „dyplomacji pułapki zadłużenia”. Rząd spotkał się z odmową ze strony europejskich i amerykańskich banków, także funduszy unijnych, sfinansowania autostrady od wybrzeża do granicy z Serbią, gdyż studia wykonalności uznały, że natężenie ruchu i opłaty drogowe nie uzasadniają i nie pokryją zwrotu kredytów. Na scenę wkroczył chiński Exim Bank i przyznał kredyt w wysokości 800 mln euro, budowę zaś realizuje China Road and Bridge Corporation.

Gdy ze względu na pandemię zamarł ruch turystyczny, główne źródło dochodów, a dług publiczny osiągnął poziom 103% PKB, kraj nie był w stanie spłacać zaciągniętych kredytów. Chiny ostatecznie zrefinansowały dług przez obniżenie odsetek i opóźnienie terminów spłaty, co rodzi przypuszczenie, że Pekin może pokryć koszty budowy całej autostrady w zamian za zgodę na przejście na dekady kontroli nad portem w Barze, jak też nad terenami rolniczymi. Powieliłby tym samym model afrykański – za niespłacone długi Chiny przejęły tam lotnisko w Entebbe w Ugandzie i port Beira w Mozambiku⁶⁴.

Zdystansowana Słowenia

Słowenia jest członkiem UE oraz NATO, utrzymuje ścisłe związki z Włochami, Austrią i Niemcami, a że znajduje się poza przebiegiem głównych tras Pasa i Drogi, nie jest obiektem szczególnych zabiegów Pekinu. Na niskim poziomie pozostaje wymiana handlowa, z poważnym deficytem, jak też chińskie

⁶² Y. Petrovskaya, „Russian-Chinese crisis alliance in the Balkans, riddle on how Moscow and Beijing confront the ‘collective West’ in BiH and Kosovo”, *Riddle*, 21 października 2021 r., <https://www.ridl.io/en/russian-chinese-crisis-alliance-in-the-balkans/>.

⁶³ „Путин и Вучич обсудили дополнительные поставки газа в Сербию”, *Kommersant*, 25 grudnia 2021 r., <https://www.kommersant.ru/doc/5152493?fr%E2%80%A6>.

⁶⁴ S. Chichava, Ch. Alden, „China’s port expansion in Africa”, Council on Foreign Relations, 29 lipca 2021 r., <https://www.cfr.org/blog/chinas-port-expansion-africa>.

inwestycje – w sumie warte 325 mln euro⁶⁵. Chiny zareagowały z oburzeniem na oświadczenie premiera Janšy, że Słowenia poprze każdą suwerenną decyzję narodu tajwańskiego, w tym niepodległość, i że obie strony pracują nad „wymianą przedstawicieli”, podobnie jak to uczyniła Litwa⁶⁶.

*

Wymiana handlowa i zaangażowanie inwestycyjne Chin rosną w Europie Środkowo-Wschodniej i na Bałkanach, ale w porównaniu ze stosunkami z Unią Europejską czy w jej ramach mają charakter uzupełniający, wręcz marginalny, gdyż wartość kapitału chińskiego nie przekracza 1-2% inwestycji zagranicznych w tych państwach. Zaangażowanie Chin koncentruje się na Niemczech, Francji i Wielkiej Brytanii, podczas gdy Węgry i Polska otrzymały odpowiednio 40 i 20% wszystkich chińskich inwestycji w regionie w ostatnich latach. Z kolei Serbia pozyskała 2/3 całego chińskiego kapitału do krajów spoza UE w regionie⁶⁷. Większość krajów regionu stara się wykorzystywać stosunki gospodarcze bez obligacji politycznych, biorąc pod uwagę ich członkostwo lub ubieganie się o członkostwo w UE i w NATO. Państwa te więzi z Chinami poddają logice **gospodarczo-politycznej**, uwzględniając szerszy kontekst międzynarodowy, w tym politykę UE i USA, długofalowe cele Chin oraz presję Rosji.

Analiza mapy oraz okoliczności zaangażowania Chin w regionie nasuwa kilka wniosków.

Chiny prowadzą wobec państw Europy Środkowo-Wschodniej taktykę ofensywnego politycznego merkantyizmu. Decyzje ChRL o poziomie zaangażowania w danym państwie poddane są racjonalności **polityczno-gospodarczej**, faworyzują bowiem kraje leżące na trasie Pasa i Drogi wiodącej do Europy Zachodniej. Chiny gotowe są alokować poważne, choć dla nich marginalne środki, by zapewnić przychylną lokalnych władz oraz bezpieczeństwo dla najważniejszego projektu, jakim jest Pas i Droga. Podejmując decyzje o poziomie zaangażowania na miejscu, chińskie władze i koncerny kierują się intencją uzupełnienia własnego łańcucha dostaw oraz koniecznością zaspokojenia choćby części oczekiwań państw partnerskich w zakresie inwestycji i eksportu ich produktów.

⁶⁵ N. Pejić, „Slovenian presidency is likely to push China from top EU priorities”, *China Observers in Central and Eastern Europe (CHOICE)*, 30 lipca 2021 r., <https://chinaobservers.eu/slovenian-presidency-is-likely-to-push-china-from-top-eu-priorities/>.

⁶⁶ P. Borowska, Z. Midzić, „Kolejne państwo UE w sporze dyplomatycznym z Chinami? Słowenia chce zacieśnić relacje z Tajwanem”, *Euractiv*, 19 stycznia 2022 r., <https://www.euractiv.pl/section/polityka-zagraniczna-ue/news/janez-jansa-slovenia-litwa-chiny-tajwan-tajpej-pekina-spor-dyplomatyczny-przedstawicielstwo/>.

⁶⁷ A. Spisak, „EU uneasy over China's efforts to woo central and eastern European states”, *Financial Times*, 8 maja 2017 r., <https://www.ft.com/content/2e98f6f4-089d-11e7-ac5a-903b21361b43>.

Największe zaangażowanie odnotowujemy w krajach ogarniętych kryzysem gospodarczym, takich jak Grecja, o słabych (Bałkany) lub autokratycznych (Białoruś) strukturach państwowych, które przejawiają trudne do zaspokojenia ogromne potrzeby inwestycyjne, również takich, które – jak Węgry czy Polska – są skonfliktowane z UE i USA bądź – jak Serbia – z pretensjami do Zachodu na tle kwestii Kosowa. Jednocześnie są to często rządy przyjazne wobec Rosji – Białoruś, Serbia czy Węgry. Udzielane na preferencyjnych zasadach kredyty uzależniają szczególnie te kraje, które cechują się słabością struktur państwowych, systemów regulacyjnych i kontrolnych, także podatnością elit na naciski i korupcję. Trudności ze spłatą kredytów otwierają przed Pekinem możliwości wykorzystania pułapki zadłużenia, tj. presji ekonomicznej i politycznej. Zabiegi ChRL okazują się bardziej skuteczne w docieraniu do lokalnych elit politycznych, gospodarczych czy medialnych niż do ogółu obywateli. Chińczycy starają się wpływać na media, społeczeństwo obywatelskie i środowisko akademickie, także za pośrednictwem Instytutów Konfucjusza bądź szczodrych grantów, powiązanych ze współpracą z uczelniami na terenie ChRL. Jednak w porównaniu z atrakcyjnością i siłą przyciągania bliskiej geograficznie Unii Europejskiej brutalny we własnym kraju reżim komunistyczny jest mało atrakcyjny dla większej części społeczeństw.

Dla Pekinu ważne jest wzmocnienie własnej pozycji przez osłabianie wewnętrznej spójności UE i jej siły normatywnej w wymiarze międzynarodowym w najważniejszej dla ChRL kwestii standardów handlowo-przemysłowych, ale również stwarzanie trudności w zajmowaniu krytycznego stanowiska UE wobec władz chińskich, zarówno w kraju, jak i w polityce zagranicznej. Ze względu na strategiczny sojusz Pekin uwzględnia interesy rosyjskie w regionie i współdziała z Moskwą w uzależnianiu niektórych krajów, np. Białorusi czy Serbii, także do pewnego stopnia Węgier. Chiny unikają angażowania się w konflikt Moskwy z USA czy z Ukrainą, ale równocześnie nie podejmują dalej idącej ekspansji na terenie Europy Wschodniej, która by mogła być postrzegana jako zagrożenie dla interesów Rosji. Przykłady Serbii, Białorusi i Ukrainy wskazują na realizowanie bliskich Moskwie celów geostrategicznych, zmierzających do osłabienia wpływów UE, USA i NATO.

Dla licznych państw, szczególnie na wschodniej flance NATO, podstawowe znaczenie mają amerykańskie gwarancje bezpieczeństwa, toteż konflikt amerykańsko-chiński, do którego w sferze standardów współpracy gospodarczej i stosunków międzynarodowych przyłączyła się UE, wpływa na powściągliwy stosunek większości państw regionu wobec ChRL. Ostrożność pogłębia asertywna polityka Pekinu połączona z groźbą retorsji gospodarczych, tak jak obecnie wobec Litwy, penetracją wywiadowczą oraz kampaniami dezinformacyjnymi.

Dla Polski wartością samą w sobie jest rosnąca wymiana gospodarcza, a gesty wykonywane przez obecne władze wobec ChRL, jak się wydaje, mają też na celu zwrócenie uwagi USA i RFN na ich szersze możliwości polityczne i skłonienie Pekinu do zwiększenia zaangażowania inwestycyjnego. Zasadnicze jednak znaczenie mieć będą dalekosiężne konsekwencje strategicznej zbieżności celów sojuszu rosyjsko-chińskiego dla stosunków Polski z USA i w ramach UE. Ostrożność motywowanych ideologicznie władz w Pekinie musi wzbudzać wrogość niemal całej elity politycznej oraz mediów wobec komunizmu i polityki Rosji, także liczne głosy mediów, krytyczne wobec polityki Pekinu. Mimo to Polska jako jedyna zdaje się wykraczać poza wyżej nakreślone modele stosunków Chin z innymi państwami regionu, jak można sądzić, ze względu na jej kluczowe położenie geograficzne na szlaku Pasa i Drogi, rozmiar i dynamiczny rozwój gospodarki głęboko zintegrowanej z państwami zachodnioeuropejskimi, jak też pragmatycznie pozytywny stosunek niemal wszystkich środowisk politycznych do rozwoju stosunków gospodarczych z ChRL.

Zakładając eliminację źródeł destabilizacji sytuacji w regionie, np. w formie wojny Rosji z Ukrainą, po dokończeniu projektu Pasa i Drogi w Europie spodziewać się można osłabienia czynników politycznych w dalszym rozwoju współpracy gospodarczej Chin z Polską i innymi państwami regionu, co oznacza pozostawanie ich na stosunkowo niskim poziomie.

Central-Eastern Europe and China. A win-win deal or taking advantage?

China pursues the tactic of offensive political mercantilism towards the countries of Central and Eastern Europe, participating in a 17 + 1 format, and its decisions on the level of engagement with a given country are subject to political-economic rationality, favouring countries along the 'One Belt, One Road' route. Beijing seeks to strengthen its position by undermining the EU's internal cohesiveness and normative power on trade and industrial standards, and making it difficult for the EU to take a critical stance towards the Chinese authorities' policies. The PRC remains a marginal investor in all countries in the region belonging to the EU, as the Union meets most of their investment needs.

Scepticism about the prospect of economic cooperation with China has intensified in the EU and NATO member states of the region, as 70% of investments have gone to the five Balkan states that are not members of the EU, and most of the remaining 30% have been allocated in Poland and Hungary. The Hungarian and Polish governments, in conflict with the EU, are trying to balance their internal EU position with closer ties to Russia and China, while supporting the EU and NATO's stance towards China. Poland's room for manoeuvre is limited by the threat from Russia, with which Beijing remains in a strategic anti-Western alliance: it takes into account Russian interests in the region, avoiding involvement in Moscow's conflict

with the US or over Ukraine. For the countries on NATO's eastern flank, American security guarantees are of fundamental importance, and the US-Chinese conflict, which the EU has joined in the sphere of standards for economic cooperation and international relations, affects the reserved attitude of most countries in the region towards the PRC.

Following the completion of the 'One Belt' project in Europe, political factors are expected to weaken in further development of China's economic cooperation with Poland and other countries in the region, which means that they will remain at a relatively low level.

Keywords: China, Central and Eastern Europe, 17 + 1 format, European Union, US

Słowa kluczowe: Chiny, Europa Środkowo-Wschodnia, format 17 + 1, Unia Europejska, USA